

ELVEDA BALKANLAR: BALKANLAR'IN NÜFUS KRİZİ VE GÖÇLER

Emin Emin

Referans için: Emin, Emin. "Elveda Balkanlar: Balkanlar'ın Nüfus Krizi ve Göçler", İNSAMER, 21.11.2019.

 Analiz

Balkanlar'daki göç meselesi, son dönemde Suriyeli mültecilerle gündeme gelmiş olsa da aslında Balkan ülkelerinin kendi vatandaşlarının farklı nedenlerle ülkelerini terk edip Avrupa'ya göç etmesi, bu ülkeler için çok daha önemli bir sorundur. Resmî rakamlara göre bölge ülkelerinden bazılarının mevcut nüfuslarının yarısı yurt dışında yaşamaktadır.

Son veriler, Batı Balkanlar'da -Sırbistan hariç- ülkelerini terk ederek yurt dışında yaşayan kişi sayısının genel nüfusa oranının dünya genelindeki en yüksek rakamlara ulaştığını ortaya koymaktadır. Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Karadağ'dan göç edenlerin ülke toplam nüfuslarına oranları sırasıyla %47¹, %41 ve %45,4 iken, Makedonya ve Kosova'dan göç edenlerin toplam nüfusa oranları %30 civarındadır.²

Göç edenlerle ilgili bu istatistiklerinden daha vahim olansa geride kalanlarla yapılan bazı anket sonuçlarının ortaya çıkardığı tablodur. Makedonya'da yapılan bir araştırmaya göre, ülkede yükseköğretim kurumlarında çalışan araştırmacı/eğitmen/asistanların %69'u daha iyi bir iş bulabildikleri takdirde yurt dışına göç etme kararı alabileceklerini belirtirken, %20'si hâlihazırda yurt dışında iş başvurusu yapmış olduğunu söylemiştir.³ Uluslararası araştırma şirketi Gallup'un yaptığı bir başka anket sonucuna göre ise, Kosova halkının %42'si, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'in %32'si, Makedonya'nın %30'u, Sırbistan ve Karadağ halklarının da %25'i yurt dışına göç etmek istediğini belirtmiştir. Yükseköğrenimlerini tamamlamış ve göç ettikleri takdirde beyin göçüne neden olacak kişilerin oranı ise Sırbistan (%27) hariç diğer ülkelerde %39 ile %61 arasında seyretmektedir.⁴

Ülkelerin Demografik ve Ekonomik Verileri*

Ülkeler	Nüfus	Doğur- ganlık (%)	Göç Etmiş Kişiler (%)	İşsizlik (%)	Genç İşsizlik (%)	Yoksul- luk (%)	İşçi Gelirlerinin GSYİH'ye Oranı (%)
Arnavutluk	3.057.220	1,48	41,0	12,3	31,9	14,3	9,7
Bosna-Hersek	3.849.891	1,30	47,0	20,7	45,8	16,9	10,7
Karadağ	614.249	1,78	45,4	14,3	31,7	8,6	10,8
Kosova	1.907.592	1,66	30,3	29,6	52,7	17,6	15,6
Kuzey Makedonya	2.118.945	1,43	30,2	17,5	46,7	21,5	2,7
Sırbistan	7.078.110	1,49	18,0	10,3	31,9	8,9	8,6

*CIA Factbook, Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat), Göç ve Kalkınma Konusunda Global Bilgi Ortaklığı (KNOMAD), ilgili ülke Merkez Bankaları ve İstatistik Ofisleri verilerinden derlenerek hazırlanmıştır.

Yoğun bir şekilde yaşanan göçlere ilaveten tüm dünyada olduğu gibi Balkanlar'da da doğurganlık oranları gün geçtikçe düşmektedir. Örneğin 2019 yılında açıklanan son verilere göre, tüm Balkan ülkelerinde doğurganlık oranları, nüfusun aynı seviyede kalması için gerekli olan 2,1'in altındadır.⁴

Özellikle genç işsizlik oranları başta olmak üzere bu ülkelerdeki işsizliğin hayli yüksek olması, her ne kadar göçün en önemli nedeni olarak öne çıksa da tek neden bu değildir. İnsanlar iş buldukları takdirde bile, sorumlu tutuldukları görevler karşılığında aldıkları maaş rahat bir hayat sürdürebilmeleri için yeterli olmadığından göç kararı almaktadır. Ülkelerindeki olumsuz ekonomik koşullar yüzünden pek çok kişi refah seviyesini arttırmak adına Avrupa'ya göç etmeye ve eğitim aldıkları alanlar dışında, hiçbir vasıf gerektirmeyen basit işlerde çalışmaya razı olmaktadır.

Öte yandan dolgun maaşlı bir iş sahibi olmak da bireylerin ülkelerinde kalmalarını sağlayacak yeterli bir gerekçe olamamaktadır. Birçok insan, ülkesindeki mevcut nepotizm sebebiyle çalıştığı alanda ilerlemesinin göstereceği başarıdan ziyade farklı etkenlere bağlı olduğunu düşünmektedir. Bu da kaliteli iş gücünün daha fazla değer bulduğu ülkelere kaymasına neden olmaktadır.

Söz konusu sistemin değişmesi yönünde hiçbir adımın atılmaması ya da atılan adımların etkilerinin çok yavaş görülmesi, gelecek hakkında ümit beslenmesine de engel olmaktadır. Yapacağı işin takdir edilmeyeceği gerçeğiyle karşı karşıya kalan insanlar, hem kendilerini geliştirebilecekleri, hem daha kaliteli sağlık hizmeti alabilecekleri, hem çocukları için daha iyi eğitim imkânları bulabilecekleri hem de yüksek emeklilik maaşı alabilecekleri ülkelere göç etmektedir.

Göçü tetikleyen en önemli etkenler arasında, tüketim toplumunun bütün özelliklerini yüceltten medya ve sosyal medya yer almaktadır. Yaşadığı ülkede asgari geçimini sağlamakta zorlanan birçok vasıfsız kişi, bir Avrupa ülkesine göç ettikten sonra refah seviyesindeki yükselmeyi sosyal medya platformlarında mübalağalı olarak paylaştığında, bu durum ülkesinde sıkıntı içinde yaşayanlar üzerinde büyük bir psikolojik etki yaratmaktadır. Bu paylaşımlar özellikle yetişmiş kalifiye kişilerin içinde buldukları koşullardan duydukları memnuniyetsizliği arttırmakta ve göç ettikleri takdirde hiçbir vasıf gerektirmeyen basit bir işle bile mevcut durumlarından daha iyi koşullarda yaşayabileceklerini düşünmelerine sebep olmaktadır.

Buna benzer sosyolojik, ekonomik ve psikolojik gerekçeler sonucunda, tecrübeli veya eğitimini

yeni tamamlamış binlerce kişi, önce göç etmeyi planladıkları ülkenin dilini öğrenmekte, ardından da göç yollarına düşmektedir. Bu da aslında, uzun dönemde bölgenin kalkınmasını sağlayacak olan önemli yatırımlarda çalışabilecek kalifiye kadro eksikliğini ortaya çıkarmaktadır. Göçe sebep olan sorunlar ortadan kalksa bile, göç ettikleri ülkelerde düzenlerini kurmuş olan bu kişilerin geriye dönme ihtimalleri oldukça düşüktür.

Bugün Balkan ülkelerinde yaşayan ailelerin büyük bölümünün geliri, Avrupa'da çalışan yakınlarının gönderdikleri paradan ibarettir. Gönderilen bu işçi gelirleri Balkanlar'daki küçük ülkelerin ekonomilerine katkı sağlasa da yerel kalifiye elemanların göç etmesinin ülke için olumsuz ekonomik sonuçları olduğu muhakkaktır. Örneğin Bosna-Hersek'te bir doktorun eğitimini tamamlaması devlete yaklaşık 150.000 avroya mal olmaktadır. Bir öğrencinin üniversite eğitimini tamamlaması Arnavutluk'ta 18.283, Kuzey Makedonya'da ortalama 28.934, Karadağ'da ise 31.180 avrodur. Yetişmiş bir kişinin göç etmesi, kaynak ülke bütçesi için büyük bir kayıp olurken Batılı ülkeler için vasıflı eleman temin etmenin ucuz yolu hâline gelmektedir.

Buna ek olarak yurt dışında yaşayanların ülke ekonomisine katkılarının sınırlı olacağı da hesaba katıldığında, ortaya çıkan ekonomik kaybın miktarı daha iyi anlaşılacaktır. Bu bağlamda yapılan bir çalışmada, Kuzey Makedonya'dan göç eden kişilerin ülke gayrisafi yurt içi hasılasında (GSYİH) yol açtığı kaybın %3,1'i civarında (yaklaşık 333 milyon €) olduğu hesaplanmıştır. Karadağ'da bu kayıp yıllık 70 milyon € iken, Arnavutluk'ta 559 milyon € seviyesindedir.⁶

Ülke kalkınması ve ekonomik gelişme önündeki en ciddi engellerden biri olan beyin göçünün önemli bir kısmı, eğitim amacıyla yurt dışına giden öğrencilerin geri gelmemesiyle oluşmaktadır. Bu durumun değiştirilmesi için

ülkedeki şartların iyileştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu noktada öğrencilerin de ülkelerindeki koşulların değiştirilmesi için çaba sarf edip fedakârlık göstermeleri gerektiğinin bilincinde olmaları gerekmektedir.

Balkan coğrafyasında milliyetçi söyleme sahip siyasilere revaçta olmasıyla birlikte ülke nüfusu içerisinde millet olarak daha fazla paya sahip olmak da siyasilere gündemini meşgul eden en önemli konular arasında yer almaktadır. Buna rağmen yaşanan kitlesel göçlerle ilgili bölge çapında siyasi bir tartışma bulunmamaktadır. Sadece bazı siyasi partiler göç konusunda toplumsal bir bilinç oluşturma amacıyla birtakım programlar düzenlemektedir. Örneğin Kuzey Makedonya'da Arnavut siyasi partisi Alternativa, "Vatra jonë/Memleketimiz" isimli bir platform üzerinden kitlesel göçü önlemeyi amaçlayan etkinlikler düzenlemektedir.

Beyin göçünün önemli bir kısmı, eğitim amacıyla yurt dışına giden öğrencilerin geri gelmemesiyle oluşmaktadır.

Kitlesel göçlerin Balkan ülkelerinde yol açtığı ekonomik kaybın farkında olan -ama aynı zamanda bu durumdan en fazla kâr elde eden- AB, 2015 yılında bölge ülkelerinden gelecek sığınma başvurularını kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Bu açıklamaya rağmen takip eden süreçte üye ülkelerden bazıları, Balkan ülkelerinden kalifiye işçilerin AB'ye göç etmesini kolaylaştıracak yasalar çıkarmıştır.

Balkan ülkelerinin AB'ye üye olmasıyla bu ülkelere yapılan yatırımlarda artış olacağına ve işsizlik sorununun ortadan kalkacağına, böylece de göçün azalacağına dair bir inanış vardır. Ancak daha önce birliğe üye olan Hırvatistan ve Bulgaristan'da süreç böyle işlememiş, aksine birlik üyeliği göçün azalmasından ziyade artmasına neden olmuştur. Hasılı, göçün tek bir nedeni olmadığı için, AB üyeliği ile göçün ortadan kalkmasını yahut tersine dönmesini beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Bugün bir taraftan Berlin Duvarı'nın yıkılışının 30. yıl dönümünü kutlayan diğer taraftan mültecileri engellemek için "Mülteci Duvarı" inşa eden AB'nin kendi ilkeleri ile çeliştiği açıkça ortadadır. Ayrıca beyin göçünün kaynak ülkeler için yol açtığı olumsuzluklar bilinmesine rağmen bunu teşvik edecek politikalar uygulamaya devam eden AB'nin bu bağlamda önereceği yahut atacağı adımlara karşı temkinli olunması gerektiği de ortadadır.

Doğurganlık oranlarının Balkanlar'da ülkelerin nüfuslarının mevcut sayısını dahi korumaya

yetmeyecek seviyelere gerilemesi ise bir başka sorun alanıdır. Eldeki veriler bu konuda ciddi çalışmalar yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu minvalde, yeni doğan çocuklar için devlet yardımları, aile yardımları, çalışan anne ve babalar için ebeveyn izinleri, vergi teşvikleri, esnek çalışma programları gibi çocuk sahibi olmayı teşvik edecek uygulamalar icra edilmelidir. Avrupa ülkelerine göçü durdurmak için de başta ekonomik iyileşmeye yönelik adımlar olmak üzere, sosyolojik ve psikolojik destek çalışmalarının yapılması da zorunludur.

Sonnotlar

- ¹ Bosna-Hersek'te göç edenlerin önemli bir kısmını 1992-1995 yılları arasında yaşanan savaş esnasında ve sonrasında Hırvatistan ve Sırbistan'a göç edenler oluşturmaktadır.
- ² Göç ve Kalkınma Konusunda Global Bilgi Ortaklığı (KNOMAD), <https://www.knomad.org/data/migration/emigration>, (11.11.2019).
- ³ Мишо Докмановиќ, "Воспоставување На Критериуми За Квалитет Во Општествените Науки Во Функција На Спречување На Одливот На Мозоци Од Република Македонија Документ За Креирање На Политики" с. 14-16.
- ⁴ Gallup, "Potential Net Migration Index", <http://news.gallup.com/migration/interactive.aspx> (11.11.2019).
- ⁵ Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat), <https://ec.europa.eu/eurostat/news/themes-in-the-spotlight/western-balkans-2019> (04.11.2019).
- ⁶ Westminster Foundation for Democracy, "Youth emigration is damaging Western Balkan economies", <https://www.wfd.org/2019/10/24/youth-emigration-is-damaging-for-western-balkan-economies/> (11.11.2019).